

A Másik (?) mint rémlény

Kazsimér Soma verseiről

Óvodáskoromban szentül meg voltam győződve arról, hogy a váci röcsöge (ami tudvalevőleg egy bagoly-mókus hibrid) létezik. Hogy e furcsa név miként született – mesében hallhattam-e hasonlót, esetleg megálmodtam, vagy a nagymám által sokat emlegetett „Mucsaröcsöge” ihletett-e –, nem tudom, csupán annyi bizonyos, hogy Vác városában egyetemistaként jártam először, és nem leltem nyomára ennek a – minden bizonnyal – kistestű mindenevőnek. Vác lakosai tökéletesen palástolták rettegésüket, nem tekintgettek a magasba, attól félve mikor veti rájuk magát a bestia, a gyermekeket kiengedték a parkokba játszani, az utcán lődörgők nem siettek haza alkonyatkor; be kellett látnom, hogy a váci röcsöge nem úgy létezik, ahogyan azt néhány évesen elképzeltem. Talán nem félelmet keltő, nem megfogható, egyszerűen: nincs – mégis *jelentése* van, persze inkább rólam állít valamit, mint önmagáról.

Ilyen szempontból *valódi* rémlény.

Kazsimér Soma és K. Takács Márton egyedülálló művészeti projektje a magyarországi rémlények felkutatását és bemutatását tűzte ki célul. A költő (Kazsimér) és a fotós (K. Takács) „vadászata” mint paródia is felfogható, ugyanis tevékenységük felidézi azokat a megmosolyogtató amerikai „reality” kategóriába sorolt tévéműsorokat, amik jobbára másodrangú csatornákon futnak – bár mivel magyar szinkronnal is elérhető némelyik, úgy tűnik, hogy a hazai nézőközönség is érdeklődést mutat például a Sasquatch, a Pocahontas megyei tűzsárkány vagy a Jackson megyei Waja asszony iránt, hogy csak a kedvenc „szörnyeimet” említsem.¹ Ugyanakkor Kazsimér és K. Takács messze túllépi a paródia és a szatíra műfaji határait. Igaz, hogy projektjük megvalósítása nem mellőzi a humort (például úgy tettek szert viszonylag nagy ismertségre, hogy vidéki internetes hírportáloknak küldték el történeteiket vagy éppen a *Balázssék* című reggeli műsorban

BARÁTH TIBOR (1996) Kincsesbányán élő irodalomkritikus.

1 Az itt felsorolt rémlényeket a Mountain Monsters epizódcímeiből emeltem ki, a tűzsárkány a 2. évad 5. részben szerepel, Waja asszony a 6. évad 2. részében; a Sasquatch, más néven „Bigfoot” utáni hajsza a teljes harmadik és negyedik évadot kitölti. Az epizódlista itt érhető el: https://en.wikipedia.org/wiki/Mountain_Monsters (utolsó megtekintés: 2025. március 7.)

meséltek a mátránováki fanyűvőről),² de kutatásaik, a versek és fotók, amik először a *Bevezetés a kriptozoológiába* című kiállítás anyagát alkották, valódi tétje ontológiai jellegű. A „kriptidek”, azaz „rémlények” a művészek esztétikai univerzumában nemcsak szörnyek és fantázialakok, hanem az emberi psziché önreflexiói, a tudatalattiból kiszakított, vágyak és félelmek által megformált tartalma. Alkotásaik a valóság és képzelet közötti, elmosódott határokon egyensúlyoznak; a misztikus lények, a magyar hiedelemvilág szándékos kifordítása és kibővítése, a szürreális elemek hangsúlyos jelenléte mind az emberi létezés, és a transzcendencia kérdésköréhez irányítja a befogadót, aki ezúttal egyszerre néző és olvasó. A művek értelmezésekor a vizuális élmény és a vers-jelentés összeadódik, a rémlények ábrázolása már önmagában határátlépésként fogható fel, sőt az alkotók – akár Frankenstein – két fragmentum egybefércezésével próbálja megragadni ezeknek a kriptideknek a lényegét. Úgy tűnik, nem írhatók le hiátusok nélkül, és a fényképek sem adják vissza teljes valójukat; mind ábrázolásuk, mind értelmezésük megkívánja a határok folytonos átlépését és annak elfogadását, hogy a befogadó nem juthat végleges, zárt jelentésekhez. A temetőben tűz körül táncoló titokzatos csoport példaként a halálfélelem, a hatalom, a nyomhagyás momentumát jelenítheti meg³ – a befogadótól függően akármit. Ez annak köszönhető, hogy a rémlények elsődleges feladata a szembeállítás a „Másik” szimbolikus létezésével, ami ismétlődően önreflexívvé válik, és a saját emberi mivoltunk új aspektusból való vizsgálatára ösztönöz minket. A művészek célja, hogy kizökkentsék az értelmezőt annak komfortzónájából, és olyan pozícióba tereljék, ahonnan újszerű módon, ismeretlen nézőpontból döbbenhet rá saját létezésére. A rémlény nemcsak egy történet, egy fantáziadús lidérc, hanem mindaz, amit magunkból a világba vetítünk, és ami mintegy visszatükrözi a hétköznapi és az ismeretlen arcunkat is. Jelen írásom címében ezért is szerepel a kérdőjel: ugyanis a kriptid éppannyira a „Másik”, mint amennyire én magam azzá válok; ebből következően egyszerre vagyok szemlélője és alanya is a fényképeknek és verseknek.

„Néztük őket, ők meg visszánézték, belénk”⁴ – olvasható ez az emblematisz mondat a kiállítás bevezetőjében, ami Kazsimér műhelyességében is olvasható. A fiatal költő nyilatkozataiban állandó jelleggel visszatér arra a – számára is fontos – kérdésre, hogy a versek, fotók rémlényei mennyiben segíthetik az önértelmezést. A rémlények utáni kutatás, aminek legfontosabb mozzanata a művé formálás, az identitás keresésének egyfajta kivetüléseként is felfogható; e művészeti

2 Közös kiállításuk előtörténetét a következő cikk foglalja össze részletesebben: <https://refresher.hu/1655-Szexehes-ogrek-Vasarosnamenyban-kifordult-kutya-Sonkadon-es-a-matranovaki-fanyuvo-cirregese-Ime-a-magyar-remlenyek-kiallitasa> (utolsó megtekintés: 2025. március 7.)

3 <https://www.szon.hu/helyi-életstilus/2019/10/kikotottek-a-kenusok-de-nincsenek-raszavak-mifele-borzalom-varta-oket-a-nagyari-temetoben>

4 <https://www.kulter.hu/2023/02/kazsimer-soma-muhelyessze/>

gyakorlatban az alkotás túllép a rögzítésen, és inkább interaktív közegként működik, nemcsak szó szerint (gondolok itt a performanszra például), hanem átvitt értelemben is. A művek ugyanis széttöredezett narratívákat kínálnak, a hangsúlyosan szimbolikus ábrázolásból adódóan az ismert, logikus világunk határain túli tárul fel – ami szinte törvényszerűen szétágazó, szövevényes és dinamikus változó értelmezéseket, olvasatokat eredményez. Annak, aki a rémlényekkel foglalkozik (teszem azt Kazsimér versein keresztül) sokkal inkább aktivizálnia kell a fantáziáját és nyitottabbá kell válnia, mint „általában” – a rémlények világába gyermeki naivitással és ámulattal kell belépünk. Főként azért, hogy ez a „mese” végül rólunk, az emberekről, a világról szólhasson.

Kiasztikus viszony ez. Rémlény: nézni azt, ami által magunkba látunk.

A *Szörmebunda emberbőrön* című vers⁵ különlegessége abban rejlik, hogy a rémlények fikciós mivoltjára irányítja a figyelmet. Kazsimér világa nem egy szokványos mesebirodalom, és nem az a célja, hogy olvasói feltétel nélkül elfogadják fantáziájának szüleményeit, más szabályok szerint és más fundamemtumokra építi fel szerzőtársával együtt a kriptidek világát. Míg például J. K. Rowling roxforti miliójében minden varázselemet természetesnek kell vennie az olvasóknak (azonnal működésképtelenné tenné a regényeket, ha egy olvasó nem hinne el mindent szó szerint – megjegyzem, a fentebb említett remek sorozatban is igencsak lefojtott a kétkedés jelenléte), addig Kazsimérék világa őszintén leleplezi a csalást. A vers története nagyon egyszerű: ha a mátranováki fanyűvő nem cserkészhető be, akkor a kutatóknak kell szolgáltatniuk – azaz létrehozniuk – a bizonyítékot. És magát a lényt: kezdve a megjelenésétől a hangjáig. A költemény két kulcsszava a címben szerepel: a szőr és a bőr. A vers beszélője először meztelenre vetkőzik, ami paradox módon egyszerre értékelhető úgy, mint az én kitárulkozása és elvesztése. A póreség teljes egészében láttatni engedi az embert, nincsenek takart felületek, nincs rejtettség, ugyanakkor a ruháktól való megválás szimbolikus a hétköznapi identitás levetéseként is olvasható. A szőr szintén kettős értelemű: felöltésekor takarásba kerül az ember, és színre léphet a rémlény – ámde ez a takartság nagyon is sokat fed fel a bunda alatt megbújó emberről: „itt mátranovákon ma / én szülöm meg a fanyűvőt”. Az elkészült fotón így nem az ember (a lírai én), de nem is a fanyűvő szerepel, a kép tárgya egyszerűen: az álruha. Azonban – bár a kép csalás – a vers végén mégsem számolódik fel a fanyűvőbe vetett hit, a vers nem állítja, hogy a fanyűvő ne létezhetne, csupán annyi bizonyos, hogy rögzíthetetlen a maga valójában. Ezen a ponton érdemes visszatérni a szöveg középső szakaszának alábbi részéhez: „jönne a fotó / annak most kellene keletkeznie / marci készül végre legyen róla is / hogy a rettenet saját képével rághassa ki a / hitetlenkedést a helyiekből”. A vers valóban elmeséli annak történetét, miként sikerült csapdába csalni a fanyűvőt, ámde azt is részletezi, miért lehetetlen lefényképezni, ami

5 <https://www.kulter.hu/2021/09/kazsimer-soma-versei-2/>

természetesen a fabulától függetlenül, a rémlény mivoltból adódóan nyerhet valódi magyarázatot.

A *Nyálka és takony* című költeményben⁶ a lírai én kutatótársával együtt a kömörői hidrovámpír nyomába ered. A vers valóban a bizonytalanságról vall, jól érezhető, hogy mindvégig jelen van a „mi van, ha...” kezdetű szöveg. Emiatt, bár a történetben kifejezetten egyszerű a különféle viszonyrendszerek alá be-kategorizálni a szereplőket (marci, a szkeptikus, jános, a meggyőződéssel teli, a lírai én, a kettő között őrlődő személy), a hidrovámpír fenntartja saját misztikumát, ami abból ered, hogy szinte százszázalékos biztonsággal jelenthető ki, hogy a hidrovámpír nem létezik. Azért csak szinte, mert a rémlényekkel való foglalatosság mindig előfeltételezi a tényektől való ideiglenes távolságtartást. Így a bizonytalansági faktor válik a szöveg játéktérévé (ahogyan a szörnyvadász műsorok is ebből építkeznek). Legalább egy tört századnyi esélyt kell adnunk a rémlények létezésére – persze ez nem a hús-vér valójuk elfogadását jelenti, sokkal inkább nyugszik pszichológiai alapokon. Éppen az a nyitottság és naivitás működteti a szöveget, amivel a gyermekek fordulnak a mesék világa felé; a hidrovámpír legalább annyira valóságos, mint a kis gömböc. A vers kulcsmondata ezért a következő: „orvosi leletek / rajtuk a ráció és a sötét / rettenet erői hadakoznak”. Ez a mondattöredék pillanatok alatt zúzza össze az orvosi leletek (melyeknél kevés racionálisabb, logikusabb, rideg tényekkel teliírt dokumentum van) megnyugtató kereteit azzal, hogy csak utalásszerűen említi meg a leletek korlátait. Aki vett már kézbe orvosi papírokat, az pontosan tudja, hogy a leletek vagy azzal kezdődnek, hogy a páciens milyen panasszal érkezett (nem foglalkozva az előzményekkel), vagy ha tekintetbe is veszi a beteg állítását (jelen esetben, hogy a sebeket a hidrovámpír támadásából szerezte), azonnal félrebeszélésnek, képzelődésnek, átmeneti pszichés reakciónak – azaz mesének – tekinti a páciens magyarázatát. Ez így is van rendjén – a tudomány területén legalábbis. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy jános a megbízható szemtanú, aki az igazságról vall, ő az a személy, aki megtörtségében ragadható meg, a művész számára az irracionalitásban, az abszurdításban rejlik karakterének legizgalmasabb összetevője. A lírai én, ha bele is borzong olykor a történetbe, azon tűnődik, miként kezelje ezt a meghasonlást: „úgy tűnik jános már ellépett régi magától / úgy kínálja a bizonyítékokat / hogy elengedni nem akarja / ezek tartják a határon / velük kiválasztott átjáró / nélkülük falu boldja”. Ez a határ azonban nem csupán a fantázia-valóság érintkező vonalára utal, hanem a normális-számkivetett különbözőségére is: jános a hite miatt eltávolodik az emberektől, feltehetően kerülik őt, talán ki is nevetik a háta mögött. A bizonyítékok így elsősorban őt töltik el megnyugvással, birtoklásuknak köszönhetően még a normális emberekbe, a társadalom kötelékébe kapaszkodhat; magyarázatot adhatnak furcsa hitére, így joviálisabban ítélik meg történetét. Nem vetik ki, nem szakad el önmagától, csak ahogy a vers is írja, ellép.

6 <https://irodalmiszemle.sk/2023/01/kazsimer-soma-versei/>

Ezt a nyugvópontot kavarja fel a vers zárata, ami arról tudósítja az olvasókat, hogy „mintának / lekaparok egy kis nyálkát az ajtó keretéről” – vajon ennek tükrében miként értsük jános történetét a hidrovámpírról?

E bevezető írás lezárása előtt még szeretnék röviden kitérni a *Száraz híd* címmel ellátott szövegre, ami a vásárosnaményi „szexéhes” ogrék álhírére reflektál (bár tudvalevő, hogy Kazsimér álnéven küldte be a cikket). E kitérőben csak arra az egyetlen sorpárra összpontosítanék, ami a következőképpen hangzik: „nem kell az erdőből ami otthonos / csak a vágyott idegenség”. A rémlény-poétika mozgatórugója az idegen, a más és Másik, az embertől elkülönülő színrevitele, és ebből adódóan az önértés terén feltároló kivételes nézőponthalmaz. Az identitás ugyan töredékesen, de mindig visszaverődik a rémlényekről, akik ilyenformán segítik elő, hogy az ember lényegisége új fénytörésbe kerülhessen, hogy felismerhetővé váljanak rejtett tulajdonságai, hogy feltörhessenek a mélyben rejtőző érzelmei. Kazsimér Soma versei (nem feledkezve meg K. Takács képeiről sem), mint általában a kiváló (irodalmi) alkotások, bátran közelítenek a végső kérdésekhez, miközben képesek új kérdéseket feltenni és új válaszokat előhívni a műértelmezőből. A rémlények teret engednek, sőt, kiprovokálják a világ és az ember újragondolását – különösen igaznak érzem ezt az állítást azokra a versekre nézve, amelyek rovatunkban jelentek meg; és amelyek megérdemlik a gondos újraolvasást.

Dömötör Mihály. Metamorfózis: a földre szállt angyalok-sorozat, 2017–2018